

տակի սառը ամենեւին բան չեղաւ : Եւս  
փորձովս կ'իմացուի թէ հեղանիւթի մը  
ամենեւին տաքութեան աստիճանը չփո-  
խուիր, մինչև որ մասնրկունքը ներքին  
շարժումներ մը չունենան . և որովհե-

տև այս շարժումները տաքացած մասնը  
կանց համեմատական թեթևութեանէն  
առաջ կու գայ, տաքութիւնը վերէն  
վար չկրնար հաղորդուիլ :

( ԳԻՏԻ ՀԱՐՈՒՆԱԿՈՒՄ )

## Զ Ո Ւ Ա Ր Ճ Ա Լ Ի Ք

Ա Ի Ե Լ Ո Ր Դ Ա Պ Ա Ը Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Հին ատեն՝ քանի որ քրիստոնէութիւնն ու քա-  
ղաքականութիւնը ծաղկած չէր, մարդիկ որչափ  
որ ալ բնական լուսով արարիչ կը խոստովանէին  
զԱստուած և կը դաւանէին, սակայն տգիտու-  
թեան խաւարը մտքերնին պաշարած ըլլալով ու-  
ղիղ գատումնին տկարացած էր . որով չնչին բա-  
նէրու հաւատք ընծայելով՝ մաքերնուն զօրաւոր  
երեցած առարկաները պատուեր ու պաշտեր են :  
Եւ այս անկատար ծանօթութիւնը աստուածու-  
թեան, այն աներևոյթ ձեռքին՝ որ ստեղծեր է  
զաշխարհ ու կը կառավարէ, պատճառ տուեր է  
մարդկան հաւատալու անթիւ տեսակ աւելորդա-  
պաշտական կարծիքներու, այնչափ որ՝ նաև նոյն  
խակ աստուածապաշտ մարդիկնէրէն շատերը հա-  
ւատք ընծայեր են այնպիսի ստուածանքներու . և  
գոթաղգաբար մինչև հիմա կը գտուին աշխարհքիս  
վրայ ազգեր, որոնք աստուածապաշտութեան և  
քրիստոնէական կրօնից հիմանը վրայ քաղաքակա-  
նութիւննին հաստատած չըլլալով՝ նոյն մոլորու-  
թեանց մէջ կը թափառին և աւելորդապաշտու-  
թեան անտեղի և անսովոր գիպուածներէ գու-  
շակութիւններ ընելով՝ ընդունայն վախերու մէջ  
կը տանջուին : Եւ զասոնք ամենայն կերպով Զնջե-  
լու կ'աշխատին իւրաքանչիւր ազգաց ժողովրդ-  
քեան մտքերը կը թողնէր : Մենք ալ մեր ազգայ-  
նոց այս բանիս մէջ ալ օգնելու ջանալով՝ թե-  
պէտքանի մը անգամ այս Բաղմաճիպիս միջոցով  
ցուցցեր ենք ասոր փնտապարութիւնները և  
ստուածները, բայց կ'ուզենք հիմա աւելի տեղն 'ի  
տեղը օրինակներով բացատրել, որն որ աւելի տը-  
պաւորութիւն կ'ընէ մարդուս մտաց վրայ . որով  
հետև իրեն անսովոր եղած ծաղկական գիպուած-  
ները լսելով գիւրաւ կը հասկընայ, որ մանր մունր  
աւելորդապաշտական սովորութիւններն ալ մե-  
կայնոնցմէ առաջ եկած են, և անոնց մնացորդ  
ճիւղերն են . և այսպէս անոնցմէ ալ զգուշանալը  
իրեն պարտք կը սեպէ :

Արդ նախ աւելորդապաշտութեան ինչ ըլլալը  
հասկըցնել ուզելով՝ Սուրբն Թովմաս այսպէս կը  
սահմանէ . “ Աւելորդապաշտութիւնն է մոլորու-  
թիւն բոլորովին հակառակ կրօնի . մոլորութիւն մը  
որով աստուածային պատիւ կը տրուի անարժան  
բանի մը և կամ անվայել կերպով, 3 : Երկրորդ  
թիւեր երևելի աստուածաբանը չորս տեսակի վերա-  
ծելով կ'ըսէ . Ա . Աւելորդապաշտութիւն է այնպի-  
սի պատճառի մը հաւատալ՝ որ իր պարագաներովը  
մէկտեղ չկրնար հետեցնել այն ըլլալու կամ եղած

գործքը : Բ . Աւելորդապաշտութիւն է երբոր  
գործքի մը պատճառը շարուիր Աստուծոյ կամ  
օրինաց բնութեան : Գ . Աւելորդապաշտական և  
սուտ է այն արարողութիւնը որ Աստուած կամ  
Եկեղեցին չէ սահմանած : Դ . Աւելորդապաշ-  
տութիւն է սատանայի ներգործութեամբ եղած  
գործքը :

Օրինակի համար յիշենք քանի մը աւելորդա-  
պաշտական սովորութիւններ : Կան այնպիսի ա-  
ւելորդապաշտ մարդիկ՝ որ աղէկ օգուտնենալու  
համար կրակ գարձած շղթայ մը տնէն դուրս կը  
նետեն . դարձեալ ալեկոծութիւն եղած ատեն  
մորիկը խաղաղցընելու համար՝ մերկ սուրմը նաւին  
կայմին վրայ կը կախեն : Կ'ըսեն թէ որուն որ գլու-  
խը կը ցաւի, այն ցաւէն ազատելու համար կենդա-  
նեաց գլուխ պէտք չէ որ ուտէ : Կան ալ որ կ'ըսեն՝  
թէ խախտուած անգամներուն զօրութիւն տա-  
լու համար վզէն կաղնիի շար մը պէտք է կա-  
խել : Տղան երբոր ճճի կ'ունենայ՝ կարժառի վրայ  
պլլած գերձանը կամ ջրի մէջ թափած հալեցու-  
ցած կապարը աղուն գլխուն վրայ պէտք է գնել :  
Հոգեվարք հիւանդին գիւրուութիւն տալու համար,  
կամ թէ այնպիսի հիւանդի մը որուն մեռնիլը կ'ու-  
զեն, տանը տանիլը պէտք է բանալ . կամ պահ-  
ծու նոր ու սիրած զգեստներէն մէկը վրան ձգել :  
Հրէից մէջ կարծիք եղեր է՝ թէ ով որ գետի մը  
քով երթայ լուացուի ու ազօթը ընէ, իրեն ընտա-  
նեացը հոգւոյն զովութիւն կը բերէ :

Եիշենք հոս տեղս քանի մըն ալ աւելորդապաշ-  
տական կարծիքներ : — Ով որ աջ ոտքը առաջ կը  
հագնի, գոթաղգութեան կը հանգիստի : — Դա-  
նակ ընծայ ընելը՝ բարեկամութենէն քակուելու  
նշան է : — Դանակները կամ պատառաքանքները  
խաչաձև իրարու վրայ գնելը ձախորդութիւն կը  
նշանակէ : — Հայրի կոտորիլը գոթաղգութեան նը-  
շան է : Կոյնպէս աղի ամանին թափիլը, և այրած  
փայտը վառարանէն դուրս ձգելը մեծ ձախոր-  
դութեան նշաններ են : Ոմանք ալ երաշտութեան  
ատեն ջրի մէջ աւել կը խօթեն անձրև ունենալու  
համար : — Հաւերը աղուէսներէն ազատ պա-  
հելու համար՝ հաւնոցին չորս կողմը կենդանւոյ  
խաչած արեան ջուրը պէտք է ցօղել : — Ուր-  
բաթ օր կարուած շապիկը՝ ոջիլ կը գոյացընէ  
կ'ըսեն : — Ուրբաթ օր ըզուեգ կտորոց՝ ակռայի  
ցաւէ ազատ կը մնայ : — Բարեկենդանի մէջ մա-  
նուած գերձանը մկները կ'ուտեն : — Կան մար-  
դիկ որ Սրբոյն Ստեփանոսի տօնին օրը կաղամբ



չեն ուտեր, ըսելով որ սուրբը կաղամբներու մէջ պահուած էր: — Գայլը ողբարներուն ու խոզերուն չգտնելով, թէ որ հովուին գաւազանին վրայ գործած ըլլայ Սրբոյն Բարսղի անունը: — Մատապասկարի մէջ օրերը կը զանազանեն գործոյ և պարապոյ հին հռովմայեցոց պէս. թէ որ կին մը պարապոյ օրուան մը մէջ տղայ ծնանի, պէտք է խղիւղէ, կամ գազաններու կերցընէ, կամ ողջ ողջ թաղէ. եթէ չընէ այսպէս, խիստ մեծ մեղաց տէր կ'ըլլայ: — Ով որ Արամազդը իգա լեռնէն օգնութեան կանչելով չափէն աւելի խմէ, չգինովեար: Ասոնք և ասոնց նման կարծիքներ լեցուն են աւելորդապաշտներուն քով. մէկը այսպիսի օխտէ մը բռնուած չըլլայ, ամէն բանէ կը կասկածի, ընդունայն գիպուածներէ կը վախնայ, և միանգամայն ամենայն անկարգութեանց ալ տեղիք կու տայ: Այս աւելորդապաշտութեան հետեանքներն են սատանաներ տեսնելը, ցնորքներ երևակայելը, երազներու հաւատալը:

Արդ հիմա խօսինք երազատեսութեամբ եղած գուշակութեանց վրայ, անոնց ստուծիւնը յայտնելով:

Մտայ, կրից և զգայութեան շարժիչը ըզնչին է. թէ որ ըզնչը մաքուր է աւելորդ գոլորշիներէ, թէ որ աշխատութիւնը զինքը տկարացած չէ, երևակայութեան առարկաները յստակ կերպով կրնան նկարուիլ մտաց ըզնչուն վրայ գիշերուան հանգստութեան մէջ, կամ թէ այնպիսի բնական կամ պատահական առարկաներ կ'ազգեն, որոնց որ բնութիւնը արդէն յարմար է ընդունելու:

Բնական երազը առաջ կու գայ օրուան մէջ հանդիպած ազդու շարժմունքէն, ու խառնուածքէն: Արիւնային խառնուածք ունեցողները ընդհանրապէս ուրախալի երազներ կը տեսնեն, հանգէսներ, զբօսանքներ, երգեր, բուրաստաններ, արտոժեղի տեսարաններ, և այլն: Մաղձայինները գառն երազներու յարմար են, ինչպէս կռիւ, վէճ, ահաճութիւն, հրդեհ, գեղին ու անոր նման գունով առարկաներ: Մեղամաղձայինները մթութիւն, ծուխ, ճիւղներ, ցնորքներ ու ասոնց նման այլանգակ խտուրդակներ: Մաղասայինները՝ ծովեր, գետեր, բաղնիքներ, նաւորդութիւններ, նաւաբեկութիւններ, ծանր բեռեր ու գլխաւորապէս չեղելու ճամբաներ կ'երազեն: Իսկ խառն խառնուածք ունեցողները, այսինքն արիւնային մաղձայինները կամ արիւնային մաղասայինները և մաղձային մեղամաղձոտները, ըստ խառնուածոց բնութեան՝ երազներն ալ խառն կ'ըլլայ:

(ԳԻՏԻ ՀԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ)

## ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ՍԵԽԸ (ԿԱՌԱՆ) ԻՆԷՆՈՍ ԵՆԻՆՈՍ ԳԱՆԷԼՈՒ ԻԵՐԿԸ:

Ետքի հասած սեխերէն կը զատես խիստ հասուն չեղածները, և չոր լաթով մը կը սրբես ու կը դնես մէկ երկու օր մէկ չոր տեղ մը: Ետքը մոխիրը կը մաղես, որ մէջը մճիր չմնայ, ու կը լեցընես մէկ մեծ չոր տակաւի մը մէջ, և մոխիրը լեցընելու ատենդ տակաւին մէջը պահել ուզած սեխերն ալ մոխրին մէջ իրարմէ հեռու կը շարես, այնպէս որ մոխրոյն մէջ թաղուին բոլորովին ծածկուած, և տակաւը այնպիսի տեղ մը կը գնես որ ձմեռը չսառնի: Այսպէս մոխրոյն մէջ թաղուած սեխը խիստ ուշ կը հասուննայ, ու ինչուան Եռնուար և Փետրուար կը դիմանայ:

ՎԵՐԱՆԷ (ԻԵՆԵՐ) ԿՈՅԻԻ ԴՆԷԼ ԵՐԿՊՈՒՄ ԻԵՐԿՈՒՆ:

Նոր ժողոված մանր վարունկները վրձինով կը մաքրես, որ վրանին հողի փոշի չմնայ. ետքը կոթերնին և ծաղկոտ ծայրերնին կը կտրես ու կը լեցընես սաստիկ աղի ջրոյ մէջ. 24 ժամէն ետեւ կը հանես ջրէն ու լաթի մը վրայ կը տարածես որ ցամքին. չորս հինգ ժամ այնպէս կ'ենալէն ետեւ՝ մէկ հողէ աւանի մը մէջ կամ ստոմանի (քաղանոզի) մէջ կարգ կարգ շարելով կը լեցընես, մէջը գնելով քիչ մը խստոր, մեխակ, և կինամին (թարչին), և վրան կը ծածկես ծոթինով (զաթրին): Ետքը կ'առնես հասարակ քաղախին մէջ աղ կը լեցընես և քիչ մըն ալ անուշադր (նիշադր), ու պտուկի մէջ լեցուցած կը տաքցընես ինչուան եփ ելելու մօտ, որուն երեսը կը սկսի փրփուր գիղուիլ. զայն փրփուրը շերտերով երեսէն կ'առնես. ու այն քաղախը վարունկներուն վրայ կը լեցընես զգուշութեամբ, որ քաղախին տալ կը ժողոված գիրտն ալ մէկտեղ չերթայ: Այսպէս ստոմանին բերանը կը գոցես ու երկու իրեք օր կը թողուս: Ետքը նորէն քաղախը ստոմանէն կը պարպես ու կը գնես կրակին վրայ քանի մը վայրկեան կ'եփես՝ երեսէն փրփուրը ժողովելով, որ քաղախը մաքրուի և քիչ մը ջրեղէն մասուցը կորսնցընէ, և այնպէս նորէն վարունկներուն վրայ կը լեցընես ու նորէն երկու օր ալ կը թողուս. անկէ ետեւ նորէն այն քաղախը ստոմանէն քամելով կը պարպես, և ուրիշ քաղախ տաքցուցած պտուկի մէջ ինչուան եփ ելելու մօտ՝ առջինին տեղը վարունկներուն վրայ կը լեցընես ու ամուր մը կը գոցես ստոմանին բերանը կնքելով, որ ամենեւին մէջը օդ չանցնի: